

Zsolnai szlovák kalendáriumok történet-szemlélete a Rákóczi-szabadságharc koráról

K Á F E R I S T V Á N

Az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményeiben számos régi cseh és szlovák nyelvű¹ kalendárium található, elsősorban RÉVAY Ferenc adományából. Ilyen SOLANUS, Samuel lőcei (1717—1739), WONOMIRSKI, Stanislaw pozsonyi (1744—1784), KRZIKAWSKI, Krzysztof olmützi (1679—1741), KRAMÉRYUS, Václav Matěj prágai (1786—1797) kalendáriumai és számos más, köztük a dolgozatunk témájául szolgáló NEUBART-féle, Zsolnán, 1705. és 1708. évre, illetve Lőcsén 1706-ra és 1709-re kiadott naptár.² A felsorolt kalendáriumok példányból ismeretlenek a cseh és a szlovák nemzeti bibliográfiákban,³ és joggal tarthatnak számot a részletes feldolgozásra. Különösen a kalendáriumok prognosztikonjai, krónikái és más, a naptárhoz kapcsolódó járulékos részei, nem utolsósorban pedig a használok bejegyzései sokszor rejtenek magukban nagy értékű művelődéstörténeti és egyéb adalékokat.

Dolgozatunk csupán egy kicsiny — bár Magyarország művelődéstörténete szempontjából igen jelentős — probléma megvilágítására törekszik: a három említett zsolnai (lőcei) kalendárium krónikáinak elemzésére és néhány összefüggés bemutatására.

ESZE Tamás a debreceni tipográfia egykorú természetét vizsgálva a két fennmaradt, 1704-re és 1706-ra készült kalendáriumról megállapítja, hogy „a histó-

1. A 18. század elején még az ún. Bibliikus cseh, a králicei biblia nyelve szolgált szlovák irodalmi nyelvként, a katolikusoknál általában erősebb, az evangélikusoknál mérsékeltőbb szlovakizáló tendenciával. Az általános gyakorlat szerint az egykorú Magyarországon ezen a nyelven megjelent munkákat szlovák nyelvűeknek szokás tartani.
2. BORSA Gedeon—KÁFER István: *Az Országos Széchényi Könyvtár régi cseh és szlovák nyelvű nyomtatványainak katalógusa 1800-ig*. Martin—Bp. 1970, Matica sl. — OSZK 1049—1064, 1235—1260, 538—543, 516—525, 722—725.
3. A csehszlovák *Knihopis* és a szlovák RIZNER-féle bibliográfia feltünteteti ugyan őket, az 1706-ost azonban a *Knihopis* példányból nem ismeri, s a többi évre szóló naptárak leírásai sem olyanok, mint más, példányból ismert nyomtatványok esetében. A naptárak létéről tehát volt tudomás vagy inkább következtetés, a tartalomról azonban nem. Vö.: RIZNER, Ludovít: *Bibliografija písomništva slovenského . . . do r. 1900*. Turč. Sv. Martin 1929, Matica sl.; *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století*. Praha 1939. — Jelenlegi szerkesztője Doc. DR. HORÁK, František. Nem jobb a helyzet a magyar naptárak krónikáival sem. L. HERVAY Ferenc: *Magyar krónika a régi magyar kalendáriumokban*. = MKSz 1970. 4, 373—378. p.

riácskákban sincs semmi célzás a szabadságharcra. A debreceni kalendáriumokat is óvatos polgárok és nem bátor hazafiak szerkesztették”, ugyanúgy „a kuruc területeken megjelent naptáraknak is mindig maradt valami labanc jellege, mert a históriát nem a kuruc történelemszemlélet szerint fogalmazták meg, hanem valami óvatoskodó közömbösséggel, mintha nem is folyóék Magyarországon nemzeti szabadságharc a Habsburguralom ellen”, sőt RÁKÓCZI el is koboztatta az 1704-i lőcsei kalendáriumot, amely pedig az egész ország legtekintélyesebb naptárának számított annyira, hogy más hazai városokban is lőcsei kalendárium-utánpótlásokat adtak ki.⁴

*

Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött, 1708-ra, Zsolnán kiadott szlovák kalendárium krónikarésze bátor kuruc szellemben készült, ugyanis 1703-tól nyomon követi a szabadságharc eseményeit, sőt az 1703-as eseményeket igen részletesen tárja az olvasók elé: II. RÁKÓCZI Ferenc Lengyelországból beküldött Pátensét BÁTHORY, BETHLEN, BOCSKAI, I. RÁKÓCZI György és THÖKÖLY Habsburg-ellenes felkeléseinek folytatásaként tekinti; felsorolja a fő okokat, amelyek II. RÁKÓCZI Ferencet a harc megindítására kényszerítették; beszámol a mozgalom lelkes fogadtatásáról, a megyék, a városok és a nép csatlakozásáról, a hadi sikerekről, „az ellenség által lebecsült magyar nép” gyakori ausztriai beütéseiről, amelyekkel „szintén tűzzel és vassal megbosszulta” „az elnyomott Magyarországot” ellen elkövetett barbár kegyetlenségek egész sorát. A krónikában a szabadságharc részletes leírása terjedelmi okokból igen jelentős szerkezeti változtatásokat követelt a korábbi zsolnai és egyéb egykorú NEUBART-féle naptárak krónikarészeihez képest: a szerkesztő kihagyta a törökellenes harcok nagy részét, továbbá a Habsburg-ház történetének egyes adatait, a helyükre pedig egyrészt a terjedelmes szabadságharc-beszámoló, másrészt a korábbi Habsburg-ellenes megmozdulások, illetve a RÁKÓCZI-család adatai kerültek.

Messzire vezetne, ha a trencsényi ŐFÉK-nyomda folytatásaként működő zsolnai nyomda történetébe bonyolódnánk, csupán az erős RÁKÓCZI-párti állásfoglalás néhány okát és megnyilvánulását sorakoztatjuk fel kalendáriumaink értelmezése és történeti elhelyezése szempontjából.

A zsolnai nyomda Habsburg-ellenes patrióta szelleme egyidős alapításával. A fehérhegyi csata után menekülő csehtestvérek és más exulánsok adták ott ki műveiket és reménykedtek a sorozatos magyarországi rendi felkelések eredményében. Az első ismert zsolnai nyomdász, az idősebb DADAN maga is cseh menekült volt, apjával együtt, aki csehtestvér papként állapotodott meg Puhón.⁵ A cseh

4. ESZE Tamás: *Egy fejezet a Rákóczi-szabadságharc könyv- és irodalomtörténetéből. A debreceni tipográfia termése 1703–1705*. Bp. 1964, Tankönyvkiadó. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Közleményei. 42. 119. p.

5. Vö.: ČAPLOVIČ, Ján: *Bibliografia tlači vydáních na Slovensku do roku 1700*. diel I. Martin 1972, Matica sl. 15. p. A II. kötetből vett adatokat kéziratból merítettük. — REPČÁK, Jozef: *Prehľad dejín knižtlaču na Slovensku*. S. I. 1948, 70–73. p. — L. még: KLEINSCHNITZOVÁ, F.: *Ján Dadan, tlačiár žilinský*. — Slov. pohľady 1930. 253–254. p., LOMBARDINI, A.: *Nekdajšia žilinská tlačiaren-Tovaryšstvo 1895*. 38–46. p.

exulánsok hamar beilleszkedtek új hazájukba,⁶ egy részük beolvadt a magyarországi evangélikus, a csehtestvérek pedig a református egyhába⁷ és különösen az előbbieket nagy lendülettel adták a 17–18. századi szlovák irodalom fejlődésének.⁸ Habsburg-ellenességük rendszerint demokratizmussal is párosult, ami a zsolnai nyomda esetében abban is megnyilvánult, hogy az ott megjelent könyvek szinte kivétel nélkül a nép számára készültek, és elsősorban a nép nyelvén: nagyrészt szlovákul és néhány nyomtatvány, elsősorban kalendáriumok, magyarul is. Nemegyszer előfordult, hogy a Zsolnán szlovákul megjelent mű németül Nagyszombatban látott napvilágot.⁹

KRMAN Dániel 1704-ben az ifjabbik DADAN fölött mondott gyászbeszédében¹⁰ foglalkozott DADANÉK politikai okokból is gyakran támadt nehézségeivel, ami a városból való meneküléséhez is vezetett. Az ifjabb DADAN menekülni kényszerült Zsolnáról a RÁKÓCZI-szabadságharc előtt vagy közvetlenül a kezdetén is és csak a fejedelem szilárduló helyzete tette lehetővé visszatérését. Akkor viszont első munkaként mindjárt RÁKÓCZI imádságát adta ki szlovák és latin nyelven.¹¹ A gyászbeszédet tartó KRMAN Dániel szerepe ismeretes a történelemben és az irodalomtörténetben egyaránt.¹² Zsolnai lelkészként is rendkívül részletes adatokkal rendelkezett a DADAN-nyomdáról és nyilvánvalóan hatott is annak munkájára. Nemcsak gyászbeszédének tartalma, hanem egész, az *Actus inaugurationis vexillorum*¹³-ban kiesécsosodó politikai, publicisztikai tevékenysége bizonyítja ezt, nem alaptalan tehát az a feltételezésünk, hogy KRMAN-nak szerepe volt a zsolnai kalendárium krónikarészének szerkesztésében, esetleg végleges megszövegezésében, különösen 1704 után, amikor RÁKÓCZI helyzetének stabilizálódásával egyre nagyobb súlyt vetett a korabeli publicisztikai, propagandalehető-

6. Vö.: ĐUROVIČ, Ján: *Evanjelická literatúra do tolerancie*. Turč. Sv. Martin 1940; SZIKLAY László: *A szlovák irodalom története*. Bp. 1962, MTA 107–108. p. — L. még: BALOGH Edgár: *Történelmi tények*. = Baráti Szó (Beregszász) 1931. 3–4., 2–5. p. KUR Géza: *Cseh—magyar református történelmi kapcsolatok*. Komárom 1937.
7. ČAPLOVIČ, Ján: im. uo.
8. MIŠIANIK—MINÁRIK—MELICHERČÍK: *Dejiny staršej slovenskej literatúry*. Bratislava 1958, SAV 155—277. p. Vö. még: SZILÁDY Jenő: *A magyarországi tót protestáns egyházi irodalom 1517—1711*. Bp. 1939.
9. ČAPLOVIČ, Ján: im. uo.
10. KRMAN, Daniel: *In nomine Jesu: Knjha života . . . Janem Dádanem . . . W Žiliné 1704*. — BORSA—KÄFER 533; RMK II 224; *Knihopis* 4427.
11. ČAPLOVIČ, Ján: im. uo.
12. Munkái: RMK II 2223, 2224, 2311, III 2363; SZEBERÉNYI Lajos: *Krman Dániel, az evang. egyház egyik vértanúja a múlt századból* — in: FABÓ András: *Rajzok . . . 1969, 141—163. p.* ZSILINSZKY Mihály: *Krman Dániel élete és munkái*. Bp. 1891; CSANDA Sándor: *A törökellenes és kuruc harcok . . . Bp. 1961, 31—32, 83—84. p.*; SZIKLAY László: *A szlovák irodalom története i. m. 143—149. p.*; — Kiadás: MENCSIK Dániel—KLUCH János: *Krman Dániel szuperintendens 1708—1709-i oroszországi útjának leírása*. Bp. 1894, MTA. M. Tört. Évkönyvek és Naplók a XVII—XVIII. századból III. 425—594. p. — Ebből részletek magyarul: TÓTH Ferenc fordításában: *A poltavai csata* — In: CSANDA Sándor: *Magyar—szlovák kulturális kapcsolatok*. Bratislava 1959, 136—140. p.; *Az Actus inaugurationis vexillorum . . . részlete* SZIKLAY László fordításában. — In: KEMÉNY G. Gábor: *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből*. Bp. 1962, 101—103. p.
13. *In nomine Jesu: Actus inaugurationis vexillorum. To gest Poswęcowańi zástaw . . . W Žiliné 1707*. — BORSA—KÄFER 530; RMK II 2311; *Knihopis* 4421.

ségek felhasználására. Ezt éppen a már említett 1704-i lőcsei kalendárium elkobzása is jelzi.¹⁴

Az 1705-re kiadott zsolnai kalendárium¹⁵ krónikarészének csupán a befejező mondatai utalnak az idők változására. Ezt a befejező részt új címmel, kiemelő betűkkel szedték, láthatóan hozzátoldották az 1704-ben már teljesen elkészült naptárhoz. Ez a betoldás még „óvatos” jelzés csupán, de a szerkesztő ennyit már szükségesnek tartott és mert közölni:

HYSTORYA VHERSKÁ LÉTA
1703. a 1704.

Nezda se býti potřeba k položenj do Kalendáře tohoto, poněwadž žádneho w Zemi této Obywatele nenj, genžby neweděl gak weliké a nenadale zbauřenj netoliko w Zemi Vherské, alé y w okolnjch Kraginach Křestianských se stalo: raděgi Pána Boha prosyti potřebj, aby on gakožto Bůh pokoge sám mocý swau weliku wssecko Křestanstwo vpokogiti ráčil k Božske slawé a k obecnemu dobrému.

MAGYAR¹⁶ HISTÓRIA
1703. és 1704. ÉV

Nem látszik szükségesnek e Kalendáriumban elhelyezni, mivel ezen országnak egyetlen lakosa sincsen, aki nem tudná, milyen nagy és végtelen forrongás történt nemcsak Magyarországon, hanem a környező keresztény országokban is: inkább az Úristent kell kérni, hogy ő, mint a Béke Istene maga nagy hatalmával az egész kereszténységet kibékíteni kegyeskedjék az Isten dicsőségére és a közjóra.

A zsolnai nyomdában 1707-ben látott napvilágot a RÁKÓCZI zászlóinak felszentelésekor mondott KRMAN-prédikáció¹⁷ és az 1708-ra készült kalendárium:

Nowý Kalendář
Na 1708. Rok Přestupný
Po Narozenj Krysta Pána.
Na Horyzon Vherský, Slezský,
Morawský a Český.
od Jana Neubarta.

W Žilině w Impressy Dádanowjch
Dědičuw skrze Wilhelma Kaudera [1707].¹⁸

14. Vö.: ESZE Tamás: i. m. uo.

15. *Nowý Kalendář Na 1708. Rok Po Narozenj Krysta Pána Na Horizon Slezský Vherský Morawský a Český* vydaný od Jana Neubarta. W Žilině [1704], v Dědičú Dadanowých skrze Wáclawa Křolopa. [LVI] fol. — BORSA — KÄFER 722, RMK II 2243a, *Knihopis* 6149.

16. Az *Uhor*, *uhorský*, *Uhorsko* = magyar (ember), nyagar (melléknév), Magyarország a szlovák nyelvben *nem a magyar nemzetit* jelenti, hanem a történelmi Magyarország *egészét*, annak valamennyi nemzetét. Ennek ellenére a zsolnai kalendáriumok korában még nemegyszer az *Uhor* magyar nemzetit is jelentett. (L. az 1708-as kalendárium krónikájának első adatait!) Mindenesetre ez a magyar nyelvre csak hozzávetőlegesen lefordítható *Uhorsko* = Hungaria, történelmi Magyarország szóhasználat inkább a történelmi ország egész területi, nemzetfölötti tartalmában értelmezendő — a szlovák szövegekben. Van tehát *Uhor* = magyarországi lakos és *Mađar* = magyar nemzetiségű ember. *Uhorsko* = a történelmi Magyarország.

17. A kiadás körülményeivel kapcsolatban vö. még: CSANDA Sándor: *A törökellenes* . . . i. m. 31 — 32. p.

18. BORSA — KÄFER 724; RMK II 2354a; *Knihopis* 6151.

A 48 számozatlan levelet tartalmazó nyomtatvány tipográfiailag kevéssé tér el a korábbi szlovák naptáraktól, s ugyanez mondható el szerkezetéről is. A naptárrészt asztrológiai prognosztikon, a hónapokról szóló mezőgazdasági versek, majd a vásárok jegyzéke követi, s az egész füzetet a krónika zárja. Az 1705-re készült naptárhoz képest csupán annyi tipográfiai változtatás említhető, hogy az 1708-as kalendárium címlapján és a prognosztikonban is helyet cserélt Szilézia és Magyarország és az utóbbi nevét piros színű betűkkel szedték, további újítás a korábbi naptárban nem szereplő verszet.

A krónikarészben már alapos változtatások történtek annak érdekében, hogy a RÁKÓCZI-szabadságharcról szóló terjedelmes beszámolónak helyet biztosítsanak. Az alábbiakban közöljük az 1708-ra készült szlovák naptár teljes krónika-szövegét és magyar fordítását, ahol lehetséges az ugyancsak 1708-ra kiadott lőcsei magyar naptár párhuzamos szövege segítségével. Az eltéréseket vagy csillaggal jelezzük vagy a két főszöveg között saját fordításban. A magyar naptárban néhány rövidítést hajtottunk végre a szlovákban hiányzó részeknél (a 17. század első feléig szóló adatok esetében), anélkül azonban, hogy a magyar kalendárium jellegén változtattunk volna; a szlovák naptártól való egyes eltéréseket a magyar szöveg egységének megtartása érdekében zárójelbe tettük. A magyar naptár adatai:

Új

Kalendariom

Mellyet Kristus Urunk születése után
való 1708. Esztendőre írt

Neubart János.

És Magyar Országra, Erdélyre, és egyéb
Tartományokra-is alkalmaztatott.

Lőtsén,

Nyomt: Bréver Samuel Örökösínél
[1707.] RMK I 1745.

A krónikában csakugyan a határozott RÁKÓCZI-párti állásfoglalás tűnik szembe. „Hungarus patriotizmusa” a török elleni harcok korától végigkísérhető a szlovák írásbeliség fennmaradt emlékeiben, a históriás énekekben, a népdalokban,¹⁹ sőt későbbi szépirodalmi feldolgozásokban is.²⁰ A hungarus patriotizmus a szülőföld iránt érzett természetes vonzalom kifejezése volt, egyrészt a török, másrészt a német veszedelemmel szemben, és szorosan összefonódott a társadalmi-szociális harcokkal és a kor vallásszabadságért vívott küzdelmeivel is. A 15. században már határozott formát öltő németellenesség gyakran a felső-magyarországi magyar és szlovák szegénység közös fellépéseként nyilvánult meg a kiváltságos, gazdag német patríciusokkal szemben, később pedig a csehországi

19. Vö.: SZIKLAY László: *A szlovák históriás énekek problémájához.* — *Fil. Közl.* 1956. 376–381. p.; CSANDA Sándor: *A törökellenes . . . i. m.*; ÚRHEGYI Emília: *zur Frage der slowakischen historischen Volkslieder.* = *StudSlav* 1959. 105–119. p.
20. KÁFER István: *A kuruc kor képe a szlovák irodalomban* — In: *Tanulmányok a cseh-szlovák — magyar irodalmi kapcsolatok köréből.* Bp. 1965, MTA 117–135. p. — Ua. szlovákul: *Dějiny a národy.* Praha 1965, ČSAV 71–81. p.

Kronika několik Historij, které se staly w Vherské a Sedmihrádké Zemi.

Léta Paně 371. Gak Vhři negprwe s Scythie se hotowili.

372. Přeprawiwsse se Deset Sto Tisýc přes Reku Tanais, gedu do Europy

380. Posadili se Vhři w Pannonii.

401. Atila gest postaw. Vher. knjže;

436. Atila gest postaw. Vher. Kral.

441. Hunnensstj se z Řjmány na Kežmarským Poli Potykali, Hunnenských padlo 40 Tisýc a Řjm. třikrate tolik.

460. Atila Vherský Kral vmřel.

461. Čaba Atilůw Syn gde zase z 15. Tisýc Lidem* do Scýthie, ostatni pak osadili se w Sedmihradské Zemi

744. Vhři zase gdu po druhé do Vherské Kraginy s Scýthie*.

880. Sweropilus Král Vherský, Slowakůw negprwé k Křestianské Wjře přiwedl.

Néhány história krónikája, melyek Magyarországon és Erdélyben történetek

* először

441. *A hunok a késmárki mezőn megütköztek a rómaiakkal, elesett 40 ezer hun és háromszor annyi római.*

460. *Attila magyar király meghalt.*

* emberrel

* Scythiából

880. *Sweropilus magyar király a szlovákokat először vezette a keresztény hitre.*

Magyar Chronika. A' Magyar Nemzetnek emlekezetes viseltt dolgairól.

Anno C. 371. A' Magyarok Scythiából* kikészülnek.

373. A' Tanais vizén által kelven, tíz száz ezeren Europába jőnek.

380. A' Magyarok Pannoniában letelepednek.

401. Attila Magyar Hertzegge tétetik.

410. Atilla Magyar Királya tétetik.

441. Atilla Német Országot pusztította.

444. Atilla Sikámbriában meghal, életének 124. birodalmának pedig 44. esztendejében.

461. Azután Csába, Atillának (egyik) fia, 15000. Magyarral* Scythiába méne, a' többi Erdélyben letelepedének, kik most Székelyeknek hivattatnak.

744. A' Magyarok másodsor jőnek ki Magyar Országba* 200 10 ezeren.

924. Henrych Cýsař včinił Pokog z Vhry na Dewět Let.
989. S. Ssteffán gest Vherským Králem postawen, a panowal 49 Let.
990. Vhři přigali Křestianskau Wjru z napomenutj S. Ssteff. Krá. a Geysy
1044. Cýsař Henrych z welikau Wiktorii w Vher. Kragině dostal.
1059. Prwnj Bela gest Vherským Králem zusal 3 Léta. Za tehož času Vhři zase chtěli* na Pohanskau Wjru obratiti. Ale Bela Král Swúdečů gegich dal pohubiti.
1142. Druhý Geysa byl* Vher. Krá.
1367. Král Sigmund se narodil, který* Lé. 1412 týden po wssech S. Polskému Krali Wladisl.* 13 Spjských Měst za 37. Tisíc Kop českých grossy* zastawil (89000 Tol) vmrel 1437.
1380. Gmenem Sibarius Mnieh wynalezl Střelbu.*
924. *Henrik császár kilenc évre békét kötött Magyarországgal.*
- * *Szent István király és Géza intésére*
1044. *Henrik császár nagy győzelmet aratott Magyarországon.*
- * *akartak*
- volt*
- * *aki Mindszent után egy héttel * Ulászló*
- * *[mérő] cseh garasért*
989. Szent István Magyar Király lött, és regnált 49. esztendeig.
990. A' Magyarok Keresztyénekké löttek* Geisa és Szent István Király idejekben.
1059. Béla első Magyar Király lött 3. esztendeig Ennekidejében a' Magyarok ismét Pogány hitre kezdenek* állani, de a' fő indítóit Béla le-vágatá.
1142. Geisa II Magyar Király* 20. eszt. Melly az Erdélyi Szászokat nagy Privilegiummal meg-ajándékozta
1146. Medgyes Erdélyben kezd épülni.
1247. Lótse városa építtetik.
1290. Kassa városa építtetik.
1367. Sigmond Király születik.* Ez az 13. Várasokat zálagba veti Szepesben* a' Lengyel Királynak 37. ezer* Schok-Garasban; térszen mostani pénzt 89000. Talért, meg-halt [1437] 10. Decembris.
1380. Sibarius nevű Barát a'*(Puska és Agyu) lövést talállya.

1393. Sigmund za vher Kr korunow.   1393. *Zsigmond magyar királlyá koronáztatik. török szultán [császár]*
1393. Sigmund Kral gest zbit pod Nicopolis od Tureck. Cýsa.* Bajazet.
1394. Pressow se počal Murem obha.
1394. Eperjes városát kezdik kőfallal keríteni.
1401. Sigmund Királyt az Erdély[i] István Vajda meg-fogja, ki megszabadulván Magyar-Országot újonnan meg-vészi, István Vajdát meg-öleti.
1412. Második Amurathes VIII. Török Császár Brasso tartományát Erdélybe pusztította, és Brasso városából az egész Tanácsot magával el-viszi, az el-maradott nép a' hegynek várában tartatik meg.
1432. Amurathes újobban pusztította tűzzel, vassal Brasso tartományát.
- [1437] 1473. Paraszt had támad Erdélyben
1430. Čechové w Vherske Kragině mnohé Města a Zamky zdobywali
1430. *A csehek sok várost és várát bevettek Magyarországon*
1438. Albert Arci Kniže Rakauske 29. Kr. vher.* byl 1 Rok a 9 Mesyc wybil Amuratesa z Vherské Kraginy.
29. *magyar király*
1438. Albert Austriai Hertzeg (Római Imperátor* Magyar és Cseh Orszári Király) regnalt 1. eszt. és 9 hónapig. Amuratést ki-veré

1440. Ladislav Polský Kral powolán gest za 30 Vher. Kr.* panow. 4 L.

Jan Hunjadi Sedmihradským Wagdu postawěn.

1441. Jan Hunjadi Mezet Béka w Sedmihrad. zemi v S. Emricha zbil, kdežto 10000* Tur. a Vhra 2000* padlo

1443. Jan Hunjadi zbil zase* pod Ro [?] . . . [?]

meghivatik 30. magyar királynak

* megin

2[1]453. Wynalezeno gest Knjch tlačenj w Moguncij.

Magyar Országból, (és meg-vövé Dalmatziát a' Velentzésektől.)

1440. László Lengyel és Magyar Király lévén* regnált 4. esztendeig.

Ismét: Hunyadi János Erdélyi Vajdává tétetik.

1441. Hunyadi János Metset Béket meg-veri Erdélyben szent Imrénél, a' holott veszett 20000* Török és 3000* Magyar.

1443. Hunyadi János (Nandor Fejérvárnál) le-vága (30000 Törököt.)

Ismét: Matyás Király születik Kolosvár. 24. Februarij.

1444. László Lengyel és Magyar Király veszedelme Varnonál.

1445. László Albert Király-fia Magyar Király 5. eszt. Hunyadi János Magyar Országi Gubernátorrá tétetik.

1448. Hunyadi János Deszpot árultatása által meg-veretik 18. Octobr.

1452. A' Könyvnyomtatás találtatik Moguntziában.

1453. Hunyadi János Béts tartományát égeti a' Magyar Koronáért, melly Frideriknél volt. Laszlo Cseh Királlyá koronáztatik. Es Constantinapolt Mahumet Török Császár meg-vészi 20. Maji.

2[1]485. Mateg Král Wjdeň hladem přemohl a dobyl.

1490. 6. Dub. Matěg Král vmřel [w] Wjdni panugjce 33 Let w ten den Lwowé řwaucý*w Budjně pozdychali.

1527. Karel Patý wzal Rjm.
Item Karel 5. Cýsař propugčil* Augsspursku Confesý w zhromažděnj Rjsse. Raab take Sinan Bassa zradu wzal.**
Item Sigmund Rakocý gest Sedmhrad. Gubernatorem postawen.

1527. *Ötödik Károly elfoglalta Romát.*

* engedélyezte

** Szinán basa Győrt is áruulásal bevette.

Rákóczi Zsigmondot Erdély gubernátorává teszik.

144[5]6. Hunyadi János Nandor Fejérvárt meg-tartya Mahumet ellen

1458. Hunyadi Mátyást Pesten Magyar Királlyá választván, ki-szabadulásáért a' Magyarok Podebrádinak fizetnek 50000 aranyat.

1479. Báthori István Erdélyi Vajda, Kinizsi Pállal az Kenyérmezején 30000. Törököt le-vág, a' holot Magyar-is 8000 [?] esett-el.

147[8]5. Bétset Mátyás Király éhséggel meg-vészi.

1490. Mátyás Király Bétsben meg-hal, 6. Aprilis, midőn 33. esztendeig (dicsiretesen) uralkodott volna. Azon napon Budán az *Oroszlányok-is (mind) meg-holtanak. II. László Cseh Királyságra választatik.

1521. Nándor Fejérvárt a' Török meg-vészi.

1530. (I. Ferdinánd Budát ismét meg-vészi, a' Nap fénye tellyességgel el-veszett.)

Az Augustana Vallás Carolus V. Császár előtt, az Imperium gyűlésében ki-adatott.*

1541. Szulimán Császár Budát meg-vészi.

1566. Sigetet Szulimán Császár nagy erővel megszállya, Zerényi Mik-

6[1]602. Sstef. Bočkai zmiřil se z
Rudolfem Cýsařem vmřel w Ko-
ssicých.

1607. Sygmund Rákocý gest za Sed-
mihradskeho Knjžete postawen.

lós valóban serenkedvén benne,
20000 Törököt rontott alatta, de
maga-is sokára el-fáradván és
meg-sebessedvén, a kilenczedik
ostromon meg-öletik a' Vár hid-
gyán.

1576. Báthori István Lengyel Királya
választatik. Es Báthori Christof
Erdélyi Vajdává tétetik.

1582. Az új Kalendárium támada. De
derekásabban 1600-ban vövék-
bé.

1593. Báthori Sigmond el-hajol a' Tö-
röktől.

1600. Kanisát meg-vövé a' Török.
Básta György Mihály Vajdát ki-
üzé Erdélyből.

[1605]. Botskai István meg-békéllik
Rudolfus Császárral (és a' két
Császár között békességet szerez
10. esztendeig. Azon esztendőnek
vége felé meg-betegdvén) meg-
hala Kassan (hirtelen 28. De-
cembris.)

1607. Rakoczi Sigmond Erdélyi Feje-
delemmé választatik, (de Erdély-
ből Magyar Országba menvén,
Bathori Gábor lött Fejedelem
helyette.)

Ismét: Mátyás Ausztriai Hertzeg Ma-
gyar Királya koronáztatik.

1616. Giřj Thurzo Palatinus vmřel.
A na misto geho Sigm. Forgač
wywo.

1611. Báthori Gábor Szebenbe bé-men-
vén lakosit kintsektől meg-
fosztva.
1613. Bethlen Gábor válaasztatik Er-
délyi Fejedelemnek.
1614. Szilasi János és Ladányi Gergely
a' Báthori Gábor haláláért a'
Medgyesi toronyból le-hányat-
tatnak.
1616. Thurzo György Palatinus meg-
hal, Forgáts Sigmond választatik
helyébe.
1618. II. Ferdinand választatik Ma-
gyar Királlyá.
- Ismét: Ősszel nagy üstökös tsillag lát-
tatott.
1619. Bethlen Gábor Erdélyből nagy
haddal jött Kassára 21. Sept.
Es a' felső Magyar Országi Sta-
tusokkal ott gyűlést tartott.
Onnét kiindulván 18 Septemb.
méne Ország Gyűlésére Posenba.
1620. Vátzot a' Török meg-vészi.
1621. Bethlen Gábor a' Magyar Koro-
nát Zólyom várából Kassára
viszi, és onnan Etsedbe.
1624. II. Ferdinand. Bethlen Gáborral
meg-békéllik.
1626. III. Ferdinand, a II. Ferdinand
fia, attya életében Sopronban
Magyar Királlyá koronáztatik.

1629. Gabriel Bethlen Sedm. Knjže
vmřel. A Girj Rakocy gest na
knjzetstwj powolan na misto
geho.*

1642. dne 4 Mage Mladý* Giřj Rákocy
gesstě za žiwota Otca swého na
Sedmihř. knjzetstwi od stawů
wywol.

1644. Starý* Giřj Rákocy wyssel s
welkym lidem z Sedmih. zemi do
vher.*

1646. Mjr věiněn mezy Cýsařem a
Sedmihřa. knjžetem Giři Rá-
kocým, kteremužto sau pusstěné
některé stolice y zam

* *És Rákóczy György hivatik
a fejedelemségre helyébe.*

* *a fiatal*

* *Az öreg [Az idős]
* Magyarországra*

1629. Bethlen Gábor Erdélyi Fejede-
lem meg-hal (26. Novembr.)
Regnál 17. esztendeig.

1630. I. Rákótzai György hivattatik
Erdélyi Fejedelemségre.

1631. és 32. A' Parasztok Kassa körül
fel-támadván egynéhány ezeren,
kik a' Nemeseknek nagy károkat
tésznek, de mind szép szerrel és
mind erővel le tsendesítetttenek,
sokaknak fülöket és orrokat el-
metszik az ő Hadnagyok pedig
Császár Péter fel-négylettetik.

1637. II. Ferdinand Császár, Magyar
és Cseh Országi Király meg-hal.

1642. die 4. Maji. II. Rákótzai György
még Attya életében az Erdélyi
Statusoktól Fejedelemségre vá-
lasztatik.

1644. I. Rákótzai György nagy haddal
jó ki Erdélyből. (Nagy döghalál
grassál Magyar Országban)

1546. [1646]. A' Felsőges Római Csá-
szár I. Rákótzai Györggyel Erdély
Fejedelmével meg-békéllik, ki-
nek hatalma alá botsát egyné-
hány Vármegyéket és Váarakat-
is.*

1647. Cýsár* poručil Ewangelitským Stawům 90. Kostelůw nawratiti. Item. 11. Aug. Gjri Rákocy Sedmihradské knjže vmřel, panowal 17. let.

* *A császár*

Item. Aug. 11-én Rákóczi György erdélyi fejedelem meghalt, uralkodott 17 évig.

1650. W Rjssi stal se mjr, mezi geho Gasnosti Cysaři a Sswedy.

A birodalomban béke lett, a Császár Őfelsége és a svédek között.

1652. Welkom. P. Sigm. Ráko. v.

Nagyságos Rákóczy Zsigmond úr meghalt.

Item Na Rákossi w Presspurku, Geho Jasnosti Cýsarské Syn Leopold. Ignatius za vherského krále korunow.

Item a pozsonyi rákoson Lipót Ignatiust, Császár Őfelsége fiát magyar királlyá koronázták.

1647. Ő Felsége az Evangelicus Statu-soknak 90. Templomokat vissza adat. (Juniusban IV. Ferdinandus Cseh Országi Király, Posonban Magyar Királlyá koronáztatik.

1648. I. Rákótzai György. Erd. Fejedelem meg-hal.

1649. Gróf Pálfi Pál Posonban Palatinussá tétetik.

1655. Posonban a' Felseges Austriai Hertzeg Leopold-Ignatius, Magyar Királlyá koronáztatik.

1654. 9. Julii. IV. Ferdinandus, Magyar és Cseh Országi Király Bétsben meg-hal.

1657. III. Ferdinand Romai Császár meghal. 2. Apr.

Ismét: II. Rákótzai György, Erdélyi Fejedelem Lengyel Országba mégyen, de szerentsétlenül jár.

Ismét: Juliusban a' Lengyelek Magyar Országba bé-menvén, Munkátsnál nagy károkat töttenek.

1660. 2. Gjri Rakocy Sedmiih. knjže
ed Turka wbitce poraněn w wara-
dině vm.
Item Turek weliký Waradjn dobyl.

*II. Rákóczy György a töröktől csatá-
ban megsebesül és Váradon meghal.
Item a török bevette Nagyváradot.*

1659. A' Fő Vezér Mahumet Bassa,
Constantinápolyból Császár ere-
jével Boros-Jenő alá jó, kinek
a' várat meg-adván, a' benne-
valókat békével botsáttya. Melly
dologért a Vicze Kapitánynak
harmad magával feje vétetik
Váradon.

Ismét: Bartsai Ákos a' nagy Vezértől
Erdélyi Fejedelemmé tétetik. De
ugyan azon esztendőben a' Feje-
delemségét Kemény Jánosnak
ajánlja. Ismét 1659. A' Török
Bartsait Fejedelemségébe állity-
tja. Resignálván másodszer Fe-
jedelemségét, az Erdélyi Statu-
soktól ugyan Kemény János vá-
lasztatik helyébe, ki osztán Bart-
sait vadászásban el-fogja, és 61.
eszt. Görgényből Kővár felé
vitetvén az útban le-vágatta,
kinek Répa nevű faluban lött
temetése. Ugyan azon esztendő-
ben a' Török és Tatár Erdélyt
rútul égette és dúlta; kiknek jó
idején a Felséges Római Császár
Hadi Fő Generalissát, Gróf Mon-
ticuculit egy jeles Armadával
ellenekbe küldte.

1660. II. Rákóczi György Erdélyi Fe-
jedelem, maga kevés számú ha-
daival Gyalu és Fenes között a'

1661. Nowe Zamky Turek welku
střelbu a ssturmem 27. zaří
Accordem dostal

*Érsekújvárt a török nagy ágyúzással,
rohammal szeptember 27-én bevette.*

Törökkel meg-harczolt; 22. Maji.
holott minekutánna maga kezé-
vel egynéhány Törököt megölt
vólna, maga-is négy sebekbe
esett, és Váradra menvén, azok
miatt 7. Junii. meg hólt a' vár-
ban.

Ismét: Ali Bassa meg-szálya Váradot
13. Junii, mellynek két bás-
tyáit porral fel-vetteti: a' benne
való kevés nép-is igen megerő-
telenedvén, a' várat fel-adgya
27. Aug. kiket a' Török el-botsát.

1661. Sz. Jób várat feladják a' Török-
nek. A' Tatárok nagy rablást
tésznek Erd. és Magyar Ország-
ban.

1662. Jó emlekezetű Méltóságos Gróf,
Esterházi László, a' Váradi belső
vár kapu előtt vitézül el-esett
egynéhány fő szolgálival együtt.

Ismét: 6. Augusti. Egész Magyaror-
szágban olly árvizek voltak,
hogy sok helyeken Falukat ron-
tottak, ki miatt ember, marha
és mezőbeli sok kár esett, kit
ember ki nem mondhat, sőt
hegyek-is le-szakadtak.

Ismét: Kemény János Kutsuk Bassá-
val meg-ütközik, de a' viadalkor
lováról le-esvén, el-tapodtatik.

Ismét: A' Török és Tatár nagy haddal jönek Magyar Országgra, kik sok ezer embereket Morvából elvisznek.

Ismét: Érsekújvárt a' Török megvéshi.

1664. I. Augusti. a' Felsőges Romai Császár. Hadi fő Generálissát Grof Monticuculit, a' Török ellen botsátván, Szent Gothardnál a Victoriát megtartya, az holott 1200. Török veszett-el, és akkor 20. esztendeig való frigyet kötötenek.

Ismét: Lévát és Nitrát General Sonches nagy Victoriával vissza véshi.

Ismét: Decemberben üstökös tsillag támad, melly Januariusban és Februariusban-is láttatott. Ismét: Aprilisban-is Nap-keletre egy láttatott.

1665. Leopold vára épülni kezd.

Ismét: Grof Zerényi Miklos, a' Horvátok Bánnya, a' vadászásban egy Vad Kantol meg-öletik.

1666. A' Felsőges I. Leopoldus Romai Császár, a' Hispaniai Felsőges Királyi Infans Margarétával menyekézöt tart.

1672. 73 74 Gsau Kostely w Vhřjeh
Ewangelitským Stawům odgaté* * az evangélikus rendektől elvétetnek és
a Katolickým oddané.

1670. A' Felséges Romai Császár mezei
fő Generálja Spork nagy haddal
küldetik Magyar Országba, kitől
az erős helyekbe és városokba
praesidium szállíttatik.

1671. A' Kassai Citadellát kezdik épí-
teni.

1671. Nagy Comissio tartatik Poson-
ban a' felháborodásnak meg-
vizsgálásáért, holott sok Neme-
sek árestoma-is vettetnek.

Ismét: Gróf Nádasdi Ferentznek Béts-
ben, Zerényi Péternek és Frange-
pánnak Bétsi-újjárban, Taten-
báknak Grétzbē, Bónis Ferentz-
nek Posonbā fejek vétetik.

1672. 73. 74. Magyar Országban a'
Templomok a' *Catholicusoknak
adattatnak.

Ismét: A' Meltóságos Grof Copp és
Esterházi Pál, megint nagy had-
dal jönnek felső Magyar Országba.

1673. A' Felséges Romai Császárné
meg-hal.

Ismét: Minden lövő szerszám és mu-
nitio Eperjesről, Bártfáról, Sze-
benből Kassára vitetik. Az Eper-
jesi bástyák a' kőfalig, N. Bányán
a' földig rontatnak-le.

Ismét: 17. Octobr. A' F. R. Császár
másodszori menyeközői solenni-

tást tart az Inspurkbéli Austriai főhertzeznével Claudia Felicitással.

1674. 22. Aug. Kassa városának felemég.

Ismét: Bánfi Dienesnek Erdélyben fejevételik.

Ismét: 1674 és 75-ben minden Városokban Catholicus Magistratusok tételnek.

1675. A' Felséges Romai Császár két jeles Victoriát tartott-meg a' Francziai Király ellen. Az első hartzban ama' híres Franczia Generalis Thurenne el-vész. És a második hartzban General Krequi egész armadaja megveretik.

Ismét: Trevisis városa-is ez után ostromal megvételik.

1676. 12. April. Szepesben és Liptoságban ki mondhatatlan nagy hó esett, ki sok házak fedelét lerontotta.

Ismét: Sok helyeken Városokban és Falukban, a' tűz miatt, nagy károk esnek.

Ismét: A' Németek sok Jókat visznek-el Debretzen.

Ismét: A' F. R. Császárné Claudia Felicitas meghal.

1678 dne 25 Julij Geho Jasnosti
Cýsařské Syn se narodil Jozeffus
Jacobus Johannes etc.

Item Francisskus Rákocý kníže vmř.
Item: 31. Augusty Žilina vyhořela.

Augusztus 31-én Zsolna kiégett.

1677. A' F. R. Császárnak harmadszori
menyegzői solennitasa tartatik
Passauban a' Felséges Neubur-
gumi Eleonora-Magdalena-The-
resia Hertzegevel.

Ismét: A' Mélt. Fejedel. Rákóczi Fe-
rentz meg hal.

1678. 25. Jul. Születik az Ertz Hertzeg,
Josephus-Jacobus- Johannes-Ig-
natius-Antonius-Eustagius.

[Fejedelem Rákóczi Ferentz meg
hal].

Ismét: A' Kurutzok Frantiziákkal és
Lengyelekkel nagy számosan jő-
vén Eperjes alá, a' Hostáttyát
eléretik és a várost lövik, azután
a' Bánya városokra ütvén, mind
aranyban és ezüstben nagy pré-
dát tésznek, és sok derék város-
béli embereket magokkal elvisz-
nek, kiket nagy summában meg-
sartzoltatván, ismét elbotsáta-
nak.

Ismét: A' Kurutzok Kis-Szeben váro-
sát, és több helyeket, kastélyo-
kat és Falukat felprédálnak, sok
marhákat el-hajtanak, és nagy
károkat tésznek.

Ismét: Rettenetes nagy döghalál vólt
felső és alsó Magyar országban,
ugyannyira, hogy sok Faluk

1680. Groff Pawel Esterh. w Ssopr. na
Rakossy za Vher. Palatin. wywol.

emberek-nélkül majd pusztán
maradtanak, Bétsbenis akkor
közel 20000 ember megholt.

Ismét: 3. Sept. Az Kurutzok Bártfa
városat hóstáttával együtt,
minden behordott étellel fel-
égetik.

Decemberben. Nagy és példa nélkül
való üstökös tsillag az égen tá-
mad, a' melly maga fényes suga-
rával tsak-nem 60. gradust el-
foglalt, és a' következendő esz-
tendőben Februariusig nagy ál-
mélkodással látszott.

Ismét: Debretzennek nagy része meg-
ég.

Ismét: A' (Mélt.) Gróf Eszterhási [!]
Pál Sopronban az Ország Gyűlé-
sében Magyar országi Palatinussá
választatik.

Ismét: 9. December. A' F. R. Császárné
Eleonora-Magdalena-Theresia, a'
Soprc ni Ország gyűlésében, Ma-
gyar Ország Királynéjává koro-
náztatik.

1681. A' Duna vize igen megáradván,
sok Falukat, emberekkel' s bar-
mokkal együt el-ragadot.

1683. A' Török Császár nagy hatalmá-
val jött-ki Nádor-Fejérvárra, és
az ő Fő vezére által Béts városát

egynéhány száz ezer emberrel megszállotta, kinek táborát a' keresztyének Armadaja Isten segítségével 10. Sept. diadalmason megverte; ugyannyira, hogy az egész Artiliariát és minden satorit elhagyván, sok ezereket az ő legjobb vitéziben elvesztett. Arra mindgyárt a' Keresztyének Esztergomot megszállották, és szerentsésen megvették. Hatvant és Szétsént-is meg-nyerték.

Ismét: Nagy-Szombat városa tellyeséggel elégett, e' mellett egy-néhány száz ember-is a' nagy füstben meg-fuladott.

Ismét: A' F. Lengyel Király III. János, az ő egész Armadájával felső Magyar Országban által az ő országába költöztvén, Krakoba nagy triumphussal bément.

1684. A' Felső Római Császár Fő Armadaja egynéhány ízben a' török ellen vitézül triumphált, és Vissegrádot, Vácot és Pest városát el-nyerte.

1685. 13. Auguszt. Esztergom alatt a' Törökkel megütöztvén, Isten segítségével a' Keresztyénség triumphált, és nagyobb részét az Artillieriacá elnyervén, azután mindgyárt az ő Felső népe

népe Érsek-Újvárat meg ostromlván, a' Keresztyénségnek nagy vigaságára szerentsésen meg-vette: a' benne való Pogányságot tellyesseggel le vágván.

Ismét: Nograd vára mennykő ütéstől meg-gyuladván, nagyobb része el-romlott, azt a' Török pusztán hagyván, az ő Felsege Vitézi bé-szállának.

Ismét: Kassa Varossa meg-vétele után, az egész Kurutzság ő Felsege Gratiáját amplectalta.

Die 1. Octobr. Született ez világra Ertz-Hertzeg Carolus-Venczeslaus, kit Isten hoszszu éegességes étlettel áldgyon meg.

Ismét: Szolnok és Sz. Jób várát ő Felsege népe szerentsésen meg-vészi. Aradot pedig fel-prédálván: nagy nyereséggel vissza tért.

Ismét: A' véghetetlen nagy hatalmú irgalmas Isten a' mi kegyelmes Urunk ő Felsege, es a' meg-eggyezett keresztyén Fejedelmek fegyverét boldogitván; Sz. Mihály havának második napján, három felől való kemény Ostromok után, híres Buda Várát (kit boldog Emlékezetű Királyink sokszor hiába vittak) kézbe adta,

ugy hogy a' benne valók, valakik fegyverre nem költek, mind Rabbá estek, az számtalan Városi kintsével együtt, Kíért ő szent Felségének neve áldassék örökké.

Ugyan azon esztendőbē a' Keresztyén-ség a' Pogány fogaiból ki-vonta Horvat Országban Czechinárt, Tigrert, Jolont, Alsó és Felső Claviczet, Orakovist, Cnorradot [?], Püspöki széket; Magyar Országba pedig Colozzát, Ersek széket, Simontornyát, Pétsét, Püspökiszéket, Csanádot Püspökiszéket, Szegedet, ki mellett a' nagy Isten segítségével a' kevés számú Keresztyénség a' Pogánysággal meg-ütköztvén, sok ezeret a' Törökbē le-vágván a' többit meg-futamtatta és nagy nyere-séggel vissza tért. Ez után Sziklost [!], Dardat, Kapusvá-rát-is el nyerték.

1687. 12. Aug. A' Keresztyén had Isten ő sz. Felsége nagy jó vóltá-ból a' Pogány ellen diadalmason triumphált, a' holott Moháts és Sziklos között a' Fő-Vezért az ő bé-sántzoltatott táborából ki-verte, az ő Sátorát, Cancellariat, 80. Agyut, száma nélkül sok

1687. Geho Gas. Cýsařske Syn Aryknjže
Jozeff w Press* za Vher. K. kor.

* Pozsonyban

Munitiot és Profontot, Eszék
Városával együtt el nyerték.

Ismét: Generál Dünevald Pétervárát,
Válpot, Posegát és Orakovitzet,
egész Selavoniát a' Töröktől
elvérszi.

Ismét: A' Lotharingiai Hertzeg nagy
haddal jővén Erdélybe, minden
erősebb Várakba és Városokba
a' Felséges Romai Császár Vitézit
bészállítja.

Ismét: A' Felséges Ertz-Hertzeg Jo-
sephus a' Psoni (Gyűlésben)*
Magyar Királyságra koronázta-
tik.

Ugyan azon időben az híres nevezetes
Eger vára iszonyú nagy éhség
miatt annyira kinszerítettett,
hogy-magát minden Vér-ontás
nélkül a' keresztyénségnek fel
kelletett adni.

Eodem Anno: Munkáts Várát-is meg-
vérszik.

Ugyan azon 1688dik Eszt: a' Nemes
Erdélyi Statusok ő Felségének
homagiomokat letették. E' mel-
lett a' Városokba és Vég-he-
lyekbe Praesidiumát be vették.

Ismét: Székes-Fejérvárt a' Keresztyé-
nek éhség által megvérszik a
Töröktől a' holott találtatik

130 ágyú, sok lovó szerszám, és munitio. Azután a' Méltóságos Generalis Gróf Karafa Uram ő Nagysága, maga hadával a' fő tábor felé menvén, Lippa városát ostrommal megvéski, a' benne lévőket, kik a' várba hamarsággal nem szaladhattak, levágtatja; azután a' várat nagy tüzes lap-
tákkal és szörnyű nagy ágyu lövésekkel megrettentvén, gratiara 's disgratiara fel-adni kényszerítettte, az Aszszonyokat gyermekeikkel Tömösvár-felé kísértetvén, a' fegyver fogható Törököt vagy 2000-ig rabul vitte. Találtatott benne 100000 kő só, sok lövő szerszám és munitio, és így ez a' Véghely-is Isten jóvóltából a' Keresztyéneknek kezekhez jutott.

Ismét: Illok várát Tót országi Véghelyet a' F. R. Császár Urunk Armadiája szerentsésen megvéski. Azután ismét 6. Sept. Az Ur Isten ő szent Felsege kegyes jóvóltából a' híres és nevezetes Belgrád avagy Nándor-Fejérvár, a' F. Bavariai Hertzeg Com-mandoja által véres ostrommal megvétetik. A' meg-lévén; a' Török nagy rettegéssel Végh-

Szendróból-is éjjel ki-költözött, mellybe az ő Felsége népe tsak hamar bészállott, és a' várost jobban meg-erősítette. Azonképpen a' Felséges Badensis Hertzeg Lajos Bosznában szép Victoriát nyert, holott 4000 vitézivel a' Török tábort egészen felverte, 4000 Törököt le-váगतván, 2000-et rabul vitt, a' többit meg-futamtatván, az egész Tábor ónékie prédára jutott. Azon győzedelemmel az egész Bosznaságot ő Felsége hatalma alá vetette.

1689. Nagy Sziget várát a' Keresztyének éhséggel meg-vészik a' Töröktől.

Ismét: Brassó városa egészen, Nagy-Szombat pedig félig meg-ég.

Ismét: A' Frantzia Király az Imperiumot pusztitván, Vormátiát, Spirát, Oppenhenniumot, Heidelbergát, és más sok városokat, falukat, klastromokat semmivé teszi; mellyre nézve a' Fels. Tsászár népe a' Confoederatusokkal együtt Kaysersvertát, Moguntiát meg-szállván, erős ostromok által meg-vészik.

Ismét: A' Fels. Ludovicus Badensis Hertzeg, a' Törökkel megütköz-
vén Nissánál, nagy győzedelmet
vészen; a' holott a' Töröknek
minden tábori munitioit, élését
és hadi eszközeit, Nissa és Vidin
városával együtt el-nyeri.

1690. 27. Jan. A' Felseges Magyar Ki-
rály Josephus I. Római Király-
ságra; a' Felseges Császárné
Római Császárnéságra koronáz-
tatnak Augusta városában, a'
Fels. Császár Urunk jelen lété-
ben.

Ismét: Ama' hires és erős Kanisa várát
a' Méltóságos Gróf Bottyáni
Ádám és Gróf Zitsy István ő
Nagyságok Generalissága alatt
levő Vitézinek erős téli időben
való megszállásokra fel-adgyák
a Törökök, a' holott 66. ágyu,
és sok munitio volt.

18. April. A' Felseges Lotringai Hertzeg
Béts-felé való utazásában, Velsz
városában, egy fojtó fluxus által
e' világból ki-múlt.

Ugyan 1690. eszt. 15. April. A' Mélt.
Erd. Fejedelem I. Apafi Mihály
szép tsendes halállal e' világból
ki-mulik Fogarasban, életének
58dik, birodalmának 29-dik eszt.

Kinek Fejedelmi Székibe succedált az ő Fia II. Apafi Mihály Kegyelmes Urunk.

Ism: Nissa, Belgrád, Vég Szendrő és Lippa megint a Török hatalmába estek.

1691. Sok helyeken nagy föld indulások 's rémulések voltak.

Ismét: Váradot a' Keresztyének sok izben igen meg-szorongatván, kiváltképpen 1692 esztend: valóban erős megszállások és vivások által kényszerítettnek a' bennevaló Törökök fel-adni 5 Junii.

Ismét: Belényest-is feladják a' Törökök.

1693. Generál Haister Boros-Jenőt és Világosvárt meg-vészi a' Töröktől.

Ismét: 19. Octobr. A' Tatár Pogányság Gyula táján nagy hirtelen fel-ütvén, a' Berettyó környékén Bihar-Vármegyében szerteszélylyel Debretzenig el-felejthetetlen nagy vér-ontást, rablást, és égetést tészen.

1694. Febr. A' Pogány Tatárság Moldova felől Erdélybe reménletlen bé-rohanván Csik Székbe nagy prédálást, kegyetlen rablást, és égetést tészen.

Ismét: Sept. A' Keresztyének Pétervárdai sántzát a' Török megszállván, és azt sántzal környül-vévén, lövésekkel és ostromokkal egy ideig keményen vijja, de annak semit sem tehetvén, a' módnélkül való esők miatt éjtszakának idején el-száll alólla.

1695. 19. Jan. Gyulát a' Törökök a' nagy éhség miatt feladgyák a' Keresztyéneknek.

Ismét: 6. Febr. A' Török Császár Achmet meghalván, a' bátyjának IV. Mahometnek nagyobbik fia Mustafa ült a Császári székebe.

Ismét: Sept. Lippára a' Török nagy erővel véletlen reá ütvén, megvészi: a' benne való kevés praesidiumot levágja, és onnét élésnek nagy sokaságát takarítván-el, fel-égeti 's pusztán hagyja a' várost.

Ismét: Ő Felségének Erdélyben lévő Fő Generálja Gróf Veterányi U. Káránsebes táján azon Pogánysággal erős hartzot tartott: ki végtére kevés néppel együtt amazoknak szertelen sokaságoktól fárasztatván, maga is halálos

sebekbe esik, a' meg-maradt nép Erdélybe vissza mégyen.

1696. 7. Aprilis. Eperjes városának a' fele tűzzel meg-emésztetik.

Ismét: II. János Lengyel Király meghal.

Ismét: Augustusban, a' Saxoniai Hertzeg a' Fels. Császár Armadájával együtt megütközik a' Törökkel, mind két részről valóknak nagy károkkal: a' holott több jeles Officérekkel Generál Heisler-is elesik.

1697. 6. Maji. Kolosvárnak nagyobb része szörnyü tűz által kevés idő alatt meg-emésztetik.

Ismét: 2. Julii. A' Kurutzok véletlenül feltámadván, reá ütnek Tokajra és Sáros Patakra, és azokat éjtszaka alattomban el-foglalván; kik ellen ő Felsége hada, és egynehány Vármegye együtt superveniálván, az el-foglalt helyeket vissza vészik.

Ismét: 15. Sept. A F. Hertzeg Fridericus Augustus Lengyel Királly koronáztatik.

Ismét: Ezen Hónapban Isten a' Keresztyéneknek a' pogányságon reméntelen nagy győzedelmet ad a' Tisza mellett Szintánál;

holott egynéhány tiszték a' Jantsárságnak nagyobb részével, és tábori munitiókkal együtt ott vész.

1698. Majusnak 12. napjára virradólag, Besztertzének a' színe 's nagyobb része meg-ég.

Ismét: 3. Sept. Brassóban nagy földindulás léssen.

1699. 24. Febr. A' Fels. I. JOSEF M. Király, menyegzői solennitást tart a' Fel. Hannoverai Hertzege-nével VILHELMINA AMALI-AVAL.

Ismét: A' Római Császár ó Felsége és a' Török birodalom között 25. esztendeig-való Békeség köttetett.

Ismét: A' Lengyelek, Muszkák és Velentzésekis a' Törökkel megbékélnek.

1700. 29. Octobr. A' Felséges I. JOSEF Magyar Királynak Ifjú Ertz Hertzege születik: Leopoldus-Josephus-Johannes-Thaddaeus-Narcissus-Antonius-Ignatius-Xaverius-Philippus-Nerius.

Ismét: 1. Nov. II. Károly Spanyol Király meghal.

1701. Laopoldus-Josephus Ertz Hertzege meghal.

1703. Geho Oswjcenost Knjžecy P. P. Franciscus Rákócy, de Felső Vadász, etc. Ráčila Patentem z Polsstě poslaným, Vherske země Obywatelům o předsewzetj swém, a Porozumenj s Křestianskými Knjžetý oznamiti, zatjm pak wúbec wydati Manifestum a w něm wssemu Swětu Křestianskému wznámost wwesti, že gako předessle slawnj Vherské země Obhagcowé, P. P. Báthory, Bethlen, Bočskay, Rakoczy, Tökölyi proti Domu Rakauskému z slussnjeh přjčín powstawati přinuceni byli Tak y Geho Oswjcen. Knižecý powstati přinucena byla z přjčín XXI znjchžto předněgssj gsau: Králowstwj Vherského odstarodawna swobodneho na dědičné obračenj;

1703. Franciscus Rákócy de Felső Vadász etc. fejedelem őfelsége Lengyelországból beküldött pátenisével, a keresztény fejedelmekkel egyetértésben tudomására hozni Magyarországi lakosságának azt az elhatározást, majd pedig egyáltalán Manifestumot kiadni kegyeskedett, amelyben az egész keresztény világnak tudomására hozza, hogy mint Magyarország földjének hajdani dicső védelmezői, Báthory, Bethlen, Bocskay, Rákóczy, Tökölyi urak az ausztriai házzal szemben alapos indokok miatt felkelni kényszerültek, ugyanúgy őnagysága is felkelni kényszerült XXI oknál fogva, amelyek közül az előbb valók a következők: az ősidők óta szabad magyar királyság örökös tartományá alakítása: Az

Ismét: 8 Jun. Kassán a' Jésuiták Collegiumok és Templomok Kováts utzával együtt elégtének.

1702. Wilhelmus az Angliai Király vadászásban lovastól el-esvén, 19 Mar. e' világból bódogul kimúlik.

Ismét: Kanisa, Patak, Eger, Várak el-hányattatnak.

1703. Rómában sok ízben Földindulások vóltanak.

Ismét: A' Keresztyének között nagy hadakozás.

Swobody od Krále Ondřege, Magnatům, k swobodnému powstánj proti Kralům gestoby Zakony Kraginské přestupowali vdělené, a odewssech až posawad Králů potwrzowané, na Pressurskem Rakossi zrussenj a wymazánj, Vherského Narodu zlechčowanj, cyzýho pak předstawowanj: onehdagssjho pokoge bez přítomnosti Vherských Panů, s Turkem dokonanj: Komory Vherské od Dwořanské Rakausske potlačowany: Kraginských Zakonů přestupowanj Swobod zmenssowanj: statků od-cyzowanj: handlů zastawowanj: nesnesitedlných Porcyowých qwantů, impozycý, exekucý, ak-cyzu, třicatků rozmnožowanj: Naboženstw swobodného turbo-wánj: Pressowska exekucy až y G. Oswj. Knjžecý potupné polapen Cyzozemskemu Práwo pod-maněnj.

1703/1704/1705. Geho Oswjcenosti Knjžecý, přediwným způsobem do dewacye se oddali netoliko Sedmohradské téměř wssecky Zámky a Města, ale y hornj Vherske y Banské y dolnj mnohé Města a Zámky přepewné, gako Bardě-

Endre király óta való kivált-ságok a mágnások részére a szabad felkelésre a királyok ellen, amennyiben az országos törvényeket megszegik [s e kiváltságokat] eddig a királyok megerősítették, a pozsonyi rákoson megszüntették és eltörölték, a magyar nemzet lekicsinylése és az idegen előtérbe helyezése: a törökkel való nemrég béke megkötése a magyar urak jelenléte nélkül: A magyar kamara elnyomása az osztrák udvari által: az országos törvények áthágása a szabadságok csökkentése: jószágok elidegenítése: a kereskedelem megállítása: az elviselhetetlen porciók, impozíciók, exekúciók, adók, harmincadok elterjesztése: a szabad vallás tönkretétele: az eperjesi exekúcióval egészen Fejedelem öméltóságának bectelen lefogása és külföldi jog alá helyezése. A fejedelem önagyiségének csodálatos módon hatalmába adták magukat nemcsak az erdélyi összes várak és városok, hanem a felsőmagyarországi, a bánya-

gow, Lewoče, Pressow, Kossjce, Debrecyn, Munkač, Ečed, Muran, Vngwar, Orawský, Spišský Nitranský Zámek, tež Satmár, Yager, Lewice, Nowé Zamky, Zwoleno [!], Lietawa, Wrssatec Zniew, Bognice až y Plaw Ostřjž [?], Ssaššin, Holjč, Trnawa, Skalice etc. Kdežto y welike porážky lidu nepřjtelského se stali, k tomu několik tisýc z nich, w Trnawě, w Modře a wokolnjch Městach gakýmsi gegjch vlastnjm nakaženjm bj dne zahynulo: A wssak Modra, Pezynek, a S Gř přjčinau gegich k hrozněmu wypalenj a k newyprawitedlněmu zkazenj přissli. Skalica pak před mnohými ohniwými Pumami přediwně zpočatě zachowana, zatjm [Akkordem] wzata a zbořenjm Zdi od lidu Morawského zlehčena gest. Lid Vherský, těmto časy od nepřatel za nic pokladáný, často exkursye do Rakus, y do Moráwy [!] činil, a to barbaské vkrutenstwj které nad newolnými Vhry kdekoli postjženými prokazowali když gich za žiwa z kuže brali, k Stromům přiwázaných pálili, mrtwjch z Hro-

városok és sok alsómagyarországi városok és igen erős várak is, mint Bártfa, Lőcse, Eperjes, Kassa, Debrecen, Munkács, Ecsed, Murány, Ungvár, Árva, Szepes, Nyitra vára, úgyszintén Szatmár, Eger, Léva, Érsekújvár, Zólyom, Liétava, Podhragy [Oroszlánkó?], Znió, Bajmóc, egészen Detrekó [?], Sasvár, Halics, Nagyszombat, Szakolca etc. Ahol is az ellenséges nép nagy vereségei történtek s ehhez néhány ezer közülük Nagyszombatban, Modorban és a környékbeli helyeken valamilyen saját romlás következtében nyomorultul elpusztult: Éspedig Modor, Bazin és Szentgyörgy az ő okukból szörnyen kiégettetett és kifejezhetetlen romlás érte őket. Szakolca azonban sok tüzes bomba elől kezdetben csodálatos módon megmenekült, azután [akkorddel] elfoglalták és falának lerombolásával a morvai nép ócsárolta.

A magyar nép, amelyet ebben az időben az ellenség semmire

bů vytahowali a nebo w nich sekali, a palili, y giné hrozné wěcy neywjce pomocy čárů páchali, též ohněm a mečem mstil, zwasstě který byl pak pod sprawu Geho M Pána Očskay Laslawy.

1705. Geho Yasn Cýsař. Laopoldus L. 65 wěku sweho s swětem se rozleu:

1705 in Septemb. Držan byl při Sečanich Conventus Generalis Confoederatorum Hungariae, na němž Geho Oswjcenost Knjžecý P. P. Franciscus Rákozcy [!], odewssech Stawů a Radů Dux Hungarorum, gest Solenniter wyhlassen, Geho pak Oswice: Pán Groff Bercsény Miklós de

valónak tartott, szerencsés betöréseket hajtott végre Ausztriába és Morvába, és azt a barbár kegyetlenséget, amit az ártatlan magyarokon mindig és mindenütt elkövettek, amikor élve lenyúzták a bőruket, fához kötözve égették őket, a holtakat kiásták sírjuktól vagy közük csaptak és égették őket és más borzalmas dolgokat cselekedtek, szintén tőzzel és karddal szintén megbosszulták, különösen akik Ocskay László vezetése alatt voltak.

1705. (5. Maji.) A' Fels (I) Leopoldus (Róm) Császár meghal, életének 65.

1705 szeptemberben. Szécsény mellett Conventus Generalis Confoederatorum Hungariae tartott, amelyen Franciscus Rákóczy fejedelem öngysága az összes karok és rendek által Dux Hungarorum solenniter kikiáltatott Gróf Bercsényi Miklós de Székes öngysága

1705. (5. Maji.) A' Fels (I) Leopoldus (Rom) Császár meghal, életének 65. (birodalmának 47.) esztendéjében.

Ismét: Tokaj és Szathmár várai elhányatnak.

Ismét: 18. September. A' Magyar Országi Szabadságért fegyvert fogott Statusok Szécsénynél való Conventusban újabb hittel-való Confoederatiot, és szövetséget egymás között tévén, a' Méltóság. Felső Vadász Rákóczy Ferentz Erdélyi Fejedelem, megyezett akarattól választatott azon

Székes, w Hlawnjm Generalstwj gest vtrzen; Confoederacy se stala, Swoboda trogjo naboženstwj w celem Králowstwj gest nawrácená, Stáwowe w Naboženstwj přátelským spůsoben se dokonali, a gisté Commissari z trogjo naboženstwj k nawrácenj a neb wyměřenj nowých Kosteľůw, kterj mžby přinaležalo zpořádali.

1705. Geho Oswjcenosti Knjžecy P. Tököli Imrichowi Panstwj Órawské, Likawské, Lietawské, Kežmark, Žilinu etc. a wssak G. O. K. Pán Tököli Imre před swým k Panstwj swému nawrácenjm, věniw Testament w paměti dobré, w Wjře w Krysta Gežjsse z tohoto swěta se odebral, a slawně pochován gest.

Item: G. Oswj; Pánu Petröczy Istvanowi Země Vherské Generalowi, Kossecké y giné nawrácené gsau.

1706. Mezy Domem Rakauským, a G. Oswjc. Knjžecy P. Rákóczy Ferenczem y Páni Confoederati Gednánj Pokoge dosti dlahé, wssak daremni bylo, nebo hned po ar-

pedig főgenerálisságában megerősítettett; confoederáció jött létre, a három vallás szabadsága az egész országban visszaadatott, a rendek barátságosan megállapodtak a válásban és bizonyos commissariusokban a három vallásból a templomok visszaadásárávagy újak kiszabására.

1705. Thököly Imre fejedelem öfelsége árvai, likavai, lietavai, sztrechnói, savniki birtokait, Késmárkot, Zsolnát etc., mivel öfelsége Thököly Imre övéi előtt a számára visszaadott birtokokra testamentumot készített, jó emlékezetben, Jézus Krisztusba vetett hitben e világból eltávozott és fényesen eltemettetett.

Item: Petröczy István önagyágának, Magyarország generálisanak kossai és más [birtokai] visszatérítetttek.

1706. Az ausztriai ház és Rákóczy Ferenc öfelsége fejedelem, valamint a confoederator urak között eléggé hosszú béketárgyalások voltak, de hiába-

Confoederatio vezérlő Fejedelmének.

1706. Az Austriai ház és a' confoederált Magyarok között Nagy Szombatban a' Békeség traktátatott, de azonban hirtelen fegyverre költ a dolog.

misticium G. O. Knížecý Ostřihom dobywala a sstastně dostala. General pak Rabbutin z Sedmíhrádké Země wyssed mage okolo 8000 Nemečů a okolo 4000 Raců, Kossice 30. Septemb. oblehl, a až do 11. Octob. dobywal, kdežto neprávě we dne y wnoy z půl Kartanů Zmažarů y z Kusů stýjlel a pres 400 ohniwých dwau centowych k tomu y giných menssych Kůli, y Kamenu welmi mnoho do Města whodil awssak toliko sset osob zabil, z geho pak wogska několik sto otrhanych a hladem zmořených vogaků vsslo a wjce než Tisíc zahynulo, nebo Pusskařj kteří byli pod G. M. Pánem Bachmegyei Adamem Attollery Knížecý Vice Colonellem, ohniwými y ginými tež tak welikými y hustými kolemi odpowidati vměli, wogacy tež kterých zpočatku toliko 600. pod Commendu G. M. Pána Colonella Radics Andrása, bylo před samým pak nepřitele přichodem, okolo 3000. s G. Mi. Panem Vice Commendantem a Colonellusem Ordodi Györgyem zpořadano bylo. G. O. Knížecý

valók, mert a fegyverszünet után rögtön a fejedelem őnagsága megostromolta és szerencsésen bevette Esztergomot. Majd Rabbutin generális Erdélyből kijöve 8000 németet és körülbelül 4000 rácot bírva szeptember 30-án körülvette Kassát és egészen október 11-ig ostromolta, ahol is szünet nélkül éjjel nappal kartácsokból, mozsarakból lőtte és 400 kétmázsás bombánál többel, és számos más kisebb golyókkal és kövekkel, városba bedobva, de mindössze hat személyt ölt meg, az ő seregéből viszont néhány száz rongyos és halálra éhezett katona megszökött és több mint ezer elpusztult, mivel a Bácsmegyei Ádám fejedelmi tüzér vice-colonellus alatti puskások tüzes és egyéb ugyanolyan nagy és sűrű golyókkal felelni tudtak, és a katonák is, akik kezdetben csak 600-an voltak, Radics András colonellus úr kommandója alatt, az ellenség közvetlen megérkezése előtt körülbelül 3000-en, Ordodi

Ismét: Esztergom vára a' Fels. Vezérő Fejedelemnek feladja magát, de a' Magyarok között lévő Német Présidiáriusok miatt viszsza-vétetik.

Ismét: Generál Rabatin Erdélyből kijövé a' Császár Armadájával Kassát megszállja, de a' Magyaroknak ditséretes magok viselések miatt, alóla kételenített elszállani.

Ismét: A' Dunán-túl-való Magyar Hadak Simeg várát megvévén, és Generál Hajszter corpusát győzelmesen megvervén, magátis elfogták.

Ismét: Erdély Országa újonnan Homagiumát maga választott Feliséges Fejedelmének leteszi.

VÉGE

po odjiti, nepřijtele, do Města wessla, wssecko spatriti, zaopatriti, a tak zmužile bogucicých pametnými peněžmi Knjěckými y ginými věcmi obdarowati račila.

Mezy ginými Knjžecými, gest také peniz weliký, na němž po gedné straně gest obraz a Titul G. O. Knjžecý, podruhe pak straně dvě Osoby, gedna s Wahu a s Mečem, druhá pak z nich z noh sňatými Putý, a na Ruce s Ptakem leticým: nad hlavami gegjch gest nápis Dimidium facti qui bene cepit habet, pod nohama pak stogj: Anno Libertatis Recuperatae, 1703.

1707. Carolus XXII. Kral Sswedský s Králem Polským Stanyslawem pěknau Confoederacý, s Králem pak Augustem staký pokog věniv, z Saské Země wyssel do Slezske, a za nawrácenj swobod gegi y giných v domu Rakauskeho nastáwal, takže mnohých Potentátů Legatowé, w Wratis-

György vice-commandáns és colonellus alatt rendeződtek. Fejedelem őfelsége az ellenség távozása után bement a városba mindent megszemlélni és elrendezni és az olyan férfiasan harcolókat fejedelmi emlékpénzekkel és más dolgokkal méltóztatott megajándékozni.

Más fejedelmiek között van egy nagy pénz is, amelynek egyik oldalán a fejedelem őnagysága képe és titulusa van, a másik oldalán pedig két személy, az egyik mérleggel és karddal, a másik pedig lábáról leoldozott bilincsekkel és a kezén repülő madárral, fejük felett felirat áll: Dimidium facti qui bene cepit habet, a lábuk alatt pedig ez áll: Anno Libertatis Recuperatae, 1703.

1707. XXII. Károly svéd király Stanislav lengyel királlyal szép konföderációt, majd Ágost királlyal ugyanígy békét kötve Szászországból Sziléziába ment és annak szabadságát visszaadva másokat is megvédett az ausztriai házban, úgyhogy sok potentát legátus gyűlt össze

lawě se sessli. Kométa wssak
w zemi té se vkázal na spůsob
metly ssiroké, s literami gistými.

Geho oswjcenost Knižecý, Pán
Franciscus Rákóczy přigev do
Sedmihradske země, za Kniže
gegj sláwně gest potwrzen, a
titulem Gasnosti poctěn.

Legacý Polska Moskewská, Tu-
recká slawně do Vher hornjeh
přissli, tež Vherská kdworu
Moskewskému slawně wyprawěna
gest. Kossice, nowým walem
basstámi a wodau obehnaně,
Nowé zámky, y giné pewnosti
welice spewněna a zaopatřene
gsau.

Pán GežIs, Dey KráLe Y
pokog
CeLé Vherské zeMI,
Konec

Boroszlóban. Majd ebben az
országban söprű formájú üs-
tökös mutatkozott szélesen
biztos betűkkel.

Ő fejedelmi felsége Franciscus Rá-
kóczy úr Erdélybe érkezve an-
nak fejedelmül ünnepélyesen
megerősítették és a felséges
címmel megtiszteltetik.

Lengyel, moszkvai, török követsé-
gek érkeztek fényesen Felső-
Magyarországra, ugyanúgy fé-
nyesen kiállított magyar ment
a moszkvai udvarhoz.

Kassát új fallal, bástyákkal és víz-
zel vették körül, Érsekújvárt
és más erődítményeket is igen
megerősítették és ellátták.

Úr Jézus, adj királyt és békét
egész Magyarországnak
Vége

menekültek — főként DRABÍK — antikrisztusi képeket festettek az „ausztriai házról”, és szinte megszállottként bíztak az erdélyi fejedelmek eljövendő európai hatalmában. Közben a két, sőt három ellenségtől szenvedő haza képe párhuzamosan jelentkezett magyar és szlovák irodalmi megfogalmazásokban,²¹ s ezek a két különböző nyelven született művek legtöbbször valóban csak nyelvileg térnek el egymástól. A krónika megalázott, bosszúból Ausztriát pusztító magyarjai — *Uhri* — természetesen a szlovákokat is jelentették. Magyarország királyai a szlovákok uralkodói is voltak, sőt ATTILA és SZVATOPLUK is „*uherský král*”, „magyarországi király” volt és a krónika végének nemzeti király-óhajtása megfelelt a Mátyás halála óta áhított nemzeti, azaz hazai uralkodó utáni vágyakozásnak, a szabad Budavár mindkét írásbeliségben fellelhető szimbólumának. A hungarus patriotizmus öntudatában békésen megfért egymással a Scythiából dicsősegesen a Kárpát-medencébe érkező honfoglaló magyarság és a szlovákokat keresztvíz alá vezető SZVATOPLUK világa, vagy a RÁKÓCZI zászlóit felszentelő és a keresedelem ügyét haláláig támogató KRMAN Dániel szláv tájékozódású elképzelései, hiszen mindez elsősorban a vallásszabadságot eltipró Habsburg-rendszer ellen irányult.²²

A szlovák kalendárium néhol eltérően fogalmaz a magyartól. SZVATOPLUK „magyarországi király” *szlovákokat* vezet keresztvíz alá — s ez az esemény a magyar krónikákban nem szerepel. Míg a szlovák szövegben CSABA királyfi 15 000 emberrel indult vissza az őshazába, az egykorú magyar kalendárium 15 000 magyart említ. Mindebből nem helyénvaló messzemenő következtetések levonása. A szinte egyedüli olvasmányként szolgáló krónikák csupán mérsékletre intik a hungarocentrikus szemléletet, amely hajlamos egészen egybefonni, sőt azonosítani a magyar és a szlovák kulturális-irodalmi fejlődést a felvilágosodást megelőző korszakokban, de ugyanígy a szlovakocentrikus szemléletet is, amely viszont a korhoz képest túlzottan szokta hangsúlyozni a szlovák nemzeti jelleget és annak különállását a magyartól. Az egyedi, sajátos szlovák művelődés fejlődésének csirái kétségtelenül fellelhetők a kalendáriumokban, a nagyrészt szlovákul dolgozó zsolnai nyomda tevékenységében. Ez azonban szervesen illeszkedett bele a több nemzetet természetesen magába foglaló ország 16–18. századi képébe, amit lehetőség szerint az egykorú szemléletnek megfelelően helyes értelmeznünk. Ez az egykorú szemlélet pedig nem tekintette a hazai kultúrát sem magyarnak, sem szlováknak, de a kettőt nem is azonosította. A bi-sót tri- vagy kvadri-lingvismus nem két vagy több nemzet tudatos szellemi kapcsolatainak szándékos szolgálatára alakult ki; ugyanígy a szlovák irodalomtörténetben újabban használatos „biliteraria” sem alkalmazható még erre a korra.²³ A „hungarus patriotizmus” fogalmának éppen ezért egy „literatura hungarica” fogalom felel meg, ami

21. Vö.: BORNEMISZA Péter: *Síralmas énnéköm ... és a szlovák Egerről való ének* (SIMKÓ Tibor fordításában közli CSANDA Sándor: *Magyar-szlovák ... i. m.* 67–69. p.) képeit.

22. KRMAN a szlovák nyelvet a többi szláv nyelv anyjának tartotta és ismeretes egy kéziratos műve is a szlávok eredetéről: *De Slavorum origine dissertatio e ruderibus historiarum eruta*. — Vö.: SZIKLAY László: *A szlovák irodalom története*. I. m. 147–148. p; TIBENSKÝ, Ján: *Chvály a obrany slovenského národa*. Bratislava 1965, 57–58. p.

23. Vö.: CHMEL, Rudolf: *Literatúry v kontaktoch*. Bratislava 1972, SAV 44–76. p; CHMEL, Rudolf: *Literárne vzťahy slovensko-maďarské*. Bratislava 1973, Osveta. 10–12. p.

nem jelenti az egyes nemzeti irodalmak egykorú valóságának kétségbe vonását, csupán 16—18. századi megjelenési formájuk és gyakorlati érvényesülésük pontosabb körvonalazását,²⁴ miként ez esetben az összehasonlító irodalomtörténetnek sem kell egymástól idegen irodalomnak tekintenie például a magyar és a szlovák irodalmat.

A szlovák kalendáriumok szövegében előfordul a „*prešpurský rákoš* és a „*šopronský rákoš*” — kifejezés. A *rákos* szó a magyarországi országgyűlések helynevének a szlovák (cseh) nyelvben *országgyűlés* jelentésben átvett változata. A szláv eredetű szó így került vissza — magyar szóhasználat után — a szláv nyelvekbe. Lengyelül a *rokosz* szó a király és a szenátus elleni fegyveres fölkelést jelenti, ami NAGY Lajos idején, 1380-ban fordult elő, s azóta többször ismétlődött.²⁵ A szlovák *rákoš* első adata Novákyról, 1568-ból származik: *abychme se na rakoss hotowylí natry krale* (= hogy Háromkirályokra a rákosra = országgyűlésre készüljünk), szólásban pedig 1678-ból: *Po rade i po Rákoši bývajú Pani mudrejší* (= Tanács és Rákos után az urak [mindig] okosabbak), szótári alakja 1679-re már *šnem = rákoš* — formában szerepel.²⁶

Kalendáriumunknak ez az adata egy régebbi feltételezésünkhöz látszik — ha nem is végleges bizonyítékként — adaléklul szolgálni. A szlovák népdalok között ugyanis szerepelnek az egykori kereszties hadjáratok és a Rákosmező motívumai: az elesettet vörös kereszties palásttal takarják be,²⁷ s a Rákosmezőn lehet lerázni a paraszti terheket.²⁸ Az előbb említett lengyel vonatkozással együtt ez arra enged következtetni, hogy a Rákosmező a nemzeti országgyűlések függetlenségi szimbóluma mellett esetleg megőrizhetett valamit a Dózsa-paraszt-háború emlékéből is, annak ellenére, hogy a népdalok a késői lejegyzésig számos változást szenvedtek.²⁹

Az egykori Felsőmagyarország többnyelvűségét bizonyítják a három szlovák kalendárium azonos használójának túlnyomórészt magyar nyelvű bejegyzései (szlovák és latin egy-egy esetben fordul elő). Az adatok kivétel nélkül a mai Szlovákia területét említik. 1705-ben *Tapolcsan, Vag-Ujhely, Podolya, Leopold*,

24. Vö.: KLANICZAY Tibor: *A nacionalizmus előzményei a magyar irodalomban.* = *MTA I OK.* 1960. 7—23. p; TARNAI Andor: *A magyar irodalomtörténeti hagyomány kialakulása.* = *Itk.* 1961. 637—658. p; KLANICZAY Tibor: *Az irodalomtörténeti szintézis néhány elvi kérdése.* = *Itk.* 1962. 59—73; KLANICZAY Tibor: *A nemzeti irodalom fogalmáról.* = *Hel* 1965. 3., 303—309. p; SZAUDER József: *A XVIII. századi magyar irodalom és a felvilágosodás feladatai.* = *Itk* 1969. 2—3., 131—156. p.
25. SCHMIDT Vilmos: *Báthory Gábor és Bethlen Gábor viszonya a lengyel koronához.* = *Szd* 1887. 14—35., 97—120. p. Az adatra ESZE Tamás hívta fel a figyelmemet. Ezért és az egész dolgozat létrejöttében nyújtott segítségéért ezúton is köszönetet mondok.
26. MACHEK, Václav: *Etymologická slovník jazyka českého a slovenského.* Praha 1957, CSAV. 507. p. Az adatokat GREGOR Ferenc bocsátotta rendelkezésemre, amiért ezúton is köszönetemet fejezem ki.
27. Vö.: KÁFER István: *Pest-Buda a szlovák népköltészetben.* = *Budapest.* 1967. 8., 22. p.
28. KOLLÁR, Ján: *Národné spievanky I—II.* Bratislava. 1953, SVKL. I. 652. Panština, panština, ty tvrdá panština / nech ťa Parom vezme, idem do Budína. / Idem do Budína na to Rákoš pole, / tam strasiem zo seba sedliacke mozole = Uraság, uraság, te kemény uraság, vigyen el az ördög, elmegyek Budára. Elmegyek Budára, arra a Rákosmezőre, ott lerázom magamról a paraszti nyűgöket.
29. CSANDA Sándor: *A törökellenes . . . i. m.* 65. p.

Sejte, Levard, Kassa, Radvan, Priekopa helységnevek szerepelnek. Priekopa, Turócszentmárton mai „elővárosa” Ruttká határában azért különösen érdekes, mert a naptárak használója *oda külte el katonáját*, valószínű tehát, hogy szűkebb pátériája Zsolna és Turócszentmárton környéke lehetett. Szolgája a *kupaniczakon* aratta a réteket, az egyik ellensége, *Pietrik Mattyas* *eökriszét minden véték nélkül meg verte és az ökrét minden kártétel nélkül be hajtotta*. Van nyoma a bejegyzések között a háborúknak is. A priekopai hadi gyülekező mellett 1705. június 25-én érkezett meg a lovász a seregből, a possesszor augusztus 30-án RB úrral táborozni indult, 1708. november 15-én pedig: *Ki kellett Liptóból bujdosnunk, Liethavara gyüttünk*; december 4-én: *Yannikra gyuttunk*. Arról már a következő, 1709-es kalendárium tudósít, hogy január 6-án *A Nimet Révuczay passuson Liptoba be gyüt, ez napokban renettes' [!] kegyetlen hideg volt anira [!], hogy sok embert hideg meg ölte*, majd január 13-án: *Siralmas bujdosásbul haza gyültem*.

A kalendáriumok használója nem beszélt, illetve írt hibátlanul magyarul, ami az aktív többnyelvűség következtménye a 18. század elején is. A kölcsönös nyelvtanulás természetes óhaj volt és szükségszerűség abban az időben, és magyar–szlovák viszonylatban mindkét részről azonos intenzitással folyt,³⁰ a köznép körében is, anélkül, hogy ez az anyanyelv háttérbe szorulását vagy későbbi korokban más hátrányait jelentette volna. Számos makarón népdal utal erre,³¹ s minden bizonnyal szlovák eredetű a *Csinom Palkó* című dal *csinom* szava is, ami megközelítően a „tettre”, „férfias tettre” (čín = cselekedet, tett) adverbialis-instrumentális alakra vezethető vissza, és csupán ezt a tanulási készséget példázza MISSOVITZNAK,³² a RÁKÓCZI-kor jeles drámaírójának megállapítása a szabadságharc előestéjén, 1697-ben Trencsénben megjelent RHENIUS-féle *Donatus latino-hungaricus*³³ bevezetőjében, hogy némely diákok a cseh *Donatus*³⁴ helyett magyart kívántak, de azt nem lehetett kapni.³⁵

Az 1709-re szóló lőcsei szlovák kalendárium³⁶ krónikája sokkal kevesebbet őrzött meg az előbbi lelkes beszámolójából:

30. A magyar költők, írók közül is igen sokan használták a szlovák, illetve valamilyen szláv nyelvet, például BALASSI Bálint, RIMAY János, az egyébként is kétnyelvűnek tartott MADÁCH Gáspár stb., stb. Vö.: MIŠIANIK – ECKHARDT – KLANICZAY: *Balassi Bálint szép magyar komédiája. A Fanchali Jób-kódex magyar és szlovák versei* Bp. 1959, MTA; ECKHARDT Sándor: *Rimay János összes művei*. Bp. 1955, MTA 405–409., 411–413. p. Az egykorú nyomdatörténeti bizonyítások alapján a szlovák nyelv a szlováklakta területeken semmivel sem volt előnytelenebb helyzetben, mint másutt a magyar, sőt a 18. század folyamán – a század utolsó harmadáig – viszonylag több szlovák nyelvű nyomtatvány jelent meg Magyarországon, mint magyar, a mai Szlovákia területéről nem is szólva.

31. KOLLÁR, Ján: I. m. II. 248–258. p.

32. Vö.: ESZE Tamás: *A kurucok Máttyás-drámája*. = *Itk* 1958. 6–18. p; ESZE Tamás: *Missovitzy Cyrus-drámája*. = *Itk* 1964. 54–59. p; *MIrod* II 338–339. p.

33. RMK II, 1913.

34. RHENIUS nyelvtana cseh (szlovák) szövegekkel: Lőcse 1684; *Knihopis*. 14.831.

35. ČAPLOVIČ, Ján: I. m. uo.

36. *Nový Kalendář Na Tento Rok po Slawnem Narozenij Pána nasseho Gežjsse Krysta M. DCC. IX. W kteremžto Měšycowé. . . Zložen od Jana Neubartha Boleslawského Sl. Wytisštěný v Lewočy v Sam. Brew. Dědjecch*. [1709]. RMK II 2370a; BORSA – KÄFER 725; *Knihopis* 6152.

1703. W Ržime a wokolnjeh Cyrkew-ných Městéch nekolikrat hrozně Zeme-Treseni bylo.
1705. dne 5. Maji. Geho Yásnost Cysarska Leopoldus I. s týmto Swětem se rozžehnal.
- Item: Tokag a Satmar zbořený gsau.
- Item: die 18. Septemb. Stawowé sláwného Kralowstwj Vherského, za slobody Wlasti swé bogugjcy, pri oběcnem w Sečeniech z hromáždenj, kdy negprwé přisahu stwřzenu Confoederatiu sláwně včini, Oswýcene Knjže Francysška Rakoceho de Felső Vadász, skutečně wywolené kniže Sedmohradske za Wudce takoweg Confoederatii gednomislně wywolili.
1706. Mezi Domem Rakauským a Stawý Confoederatii Vherské Pokog počal se syce w Trnawě konáti, ale nenadalé gest přetrhnutý.
- Item: Gran, Pěwnost, po ssest tydnowém Obleženi Geho Oswjcenosti Knižetské se poddal, kteřj wssak pro nachazegjcy se mezi Vherským Praesidium Nemcy, opět Cysarským se Připogil.
- Item: General Rabatin oblehl Kossyce, ktere wssak pro stalé obležených Odporowáni a pro přibližugjcy se Pomoc, zanechal.
- Item: Sümeg Vherské Wogska dostáli. Hagsterowu Armadu zbili, y gého samého ulapili.
- Item: Sedmohradská Zem Gého Oswicenosti Knižetské, gako swému wywolenému Knižeti, poznowu Homagium učinilá.
1707. Mnohé Děsst, Baurky a Hromobiti na mnohých mjstech mnohonasobné Sskody spůsobili.
- Rómában és a környező egyházi városokban néhányszor borzalmas földrengés volt. Május 5. napján őfelsége I. Leopoldus császár ebből a világból eltávozott.
- Item: Tokaj és Szatmár elhányatik.
- Item: Szeptember 18. napján a dicső magyar királyság rendei, hazájuk szabadságáért harcolva, Szécsénynél közös tanácsot tartottak, amelyen legelőször esküvel megpecsételt ünnepi Confoederatiot hoztak létre, a méltóságos Felső Vadászi Rákóczi Ferenc fejedelmet, valóságos választott erdélyi fejedelmet egyhangúan e confoederatio vezéréül választották.
- Az ausztriai ház s a magyar confoederált rendek között Nagyszombatban békekötés kezdődött, de csakhamar félbeszakadt.
- Item: Esztergom erődje hat hétig tartó ostrom után a fejedelem öméltóságának megadta magát, de a magyarok között levő német prézidiáriusok miatt ismét a császáriakhoz csatlakozott.
- Item: Rabutin generális ostrom alá vette Kassát, amit azonban az ostromlottak állandó ellenállása és a közeledő segítség miatt abbahagyott.
- Item: Sümeget a magyar hadak elfoglalták, Heister hadát megverték és őt magát is elfogták.
- Item: Erdély a fejedelem öméltóságának mint választott fejedelmének homagiumát ismét letette.
- Sok eső, vihar és villámcsapás számos helyen igen nagy károkat okozott.

Szatmár után a szlovákságra is az elbukott szabadságharc következményei vártak, és megint csak az egész országhoz hasonló módon őrizte a reményteljes korszak emlékét.

Historický pohľad žilinských slovenských kalendárov na dobu Rákócziho povstania

I. KÄFER

V zbierkach Széchényiho knižnice v Budapešti sa nachádza v slovenskej a českej odbornej literatúre neznámy žilinský kalendár na rok 1708. To je jediným kalendárom v Uhorsku, ktorý presne sleduje udalosti povstaleckej vojny Františka RÁKÓCZIHO II. Zostavovateľ „Kroniky“, známy prívrženec RÁKÓCZIHO, superintendent Daniel KRMAN vynechal z kroniky značné časti dejín Uhorska, aby sa čím obširnejšie mohol zaoberať povstaním proti nenávidenému viedenskému dvoru. Protihabsburské stanovisko žilinskej tlačiarne malo už staré tradície od čias pobielohorských, keď starší DADAN zakladal tlačiareň v Púchove.

Žilinská tlačiareň hrala veľkú úlohu v povstaní RÁKÓCZIHO a iniciátorom celej činnosti tlačiarne bol Daniel KRMAN, ktorý okrem Kalendára Rákócziho duchu vydal známe diela Actus inaugurationis vexillorum, to jest Poswecování zástav . . ., ďalej pohrebnú kázeň nad DADANOM ml.

Kroniku Kalendára charakterizuje uhorský patriotizmus, ostrá protihabsburská nálada, a uhorský patriotizmus je v samozrejmom súlade so slovenským národným pocitom. V KRMANOVOM texte sa spomína uhorský kráľ SVÄTOPLUK, ktorý „Slovákov k kresťanskej víre privedl“; namiesto „Maďarov“ levočského maďarského kalendára na ten istý rok uvádza „ľudí“ atď. Texty dvoch kalendárov uvádzame paralelne.

Slovenský text obsahuje výraz „prešpurký rákoš“ a „šopronský rákoš“. Slovo „rákoš“ znamená miesto uhorských snemov, tzv. Rákoš-pole, a vo vtedajšej slovenčine, resp. čestine slovo znamenalo snem. To je zjavným dôkazom, že v Uhorsku sa užíval termín miestneho mena Rákoš ako pojem snem. Právom sa dá predpokladať, že sú tu aj stopy veľkého sedliackeho povstania Juraja Dóžu r. 1514, ako aj v slovenskej ľudovej piesni Panština a Rákoš a v iných.

Užívateľ kalendára bol typickým dvoj- alebo trojjazyčným občanom uhorského kráľovstva, ktorý nehovoril, resp. nepísal celkom správne maďarsky, hoci svoje poznámky napísal v tejto reči. V poznámkach sa spomína veľa miestnych mien: Topoľčany, Nové Mesto nad Váhom, Leopoldov, Košice, Radvaň atď., a najmä Priekopa, lebo tam poslal do tábora svojho vojaka.

Kalendár je ďalším dodatkom účasti Slovákov v Rákócziho povstaní a vážnym upozornením, že musíme sa zaoberať celým povstaním ako spoločnou národnou a ľudovou tradíciou viacnárrodného Uhorska.

